

ZAMONAVIY TA'LIM VA MA'NAVIY - AXLOQIY TARBIYANING DOLZARB MASALALARI

Abduvaliyeva Elmira Tolib qizi

Nizomiy nomidagi TDPU maktabgacha ta'lim fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim va uni amalda qo'llash, ta'lim va tarbiyaning bog'liqligi va bu boradagi xalqaro davlatlar tajribalari haqida so'z yuritilgan. Tarbiya va uning shakllari hamda uning ta'limga bog'liqligi haqida keng tushunchalar yoritilgan. Shuningdek zamonaviy ta'lim va tarbiyaning maktabgacha yoshdagi bolaning hayotidagi ahamiyati haqida aytib o'tilgan.

Annotation

This article talks about modern education and its application, the connection between education and training, and international experiences in this regard. Broad concepts about education and its forms and its dependence on education are covered. It was also mentioned about the importance of education and training in the life of a preschool child.

Аннотация

В данной статье говорится о современном образовании и его применении, связи образования и обучения, а также международном опыте в этом отношении. Раскрыты широкие концепции образования, его формы и зависимость от образования. Также было упомянуто о важности образования и обучения в жизни ребенка дошкольного возраста.

Kalit so'z: Zamonaviy ta'lim, tarbiya, shaxs, xalqaro tajribalar, pedagog, mahorat, individulal yondashuv, axborot resurslari.

Keywords: Modern education, training, personality, international experiences, pedagogue, skills, individual approach, information resources.

Ключевые слова: Современное образование, обучение, личность, международный опыт, педагог, навыки, индивидуальный подход, информационные ресурсы.

Bugungi kunda texnologiyalar jadal rivojlanayotgan bir paytda ta'lim va tarbiya masalalari ham keng taraqqiy etmoqda. Turli rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar ta'lim- tarbiya masalalariga turlicha qarashmoqda va turlicha yondashmoqda. Bu ikki tushuncha hozirda o'zaro bog'liq va bir biridan ajratib bo'lmasligiga guvoh bo'lamiz. Qadimgi davrlardan boshlab ta'lim va tarbiya turli shakllarga ega bo'lgan bo'lishiga qaramay, ularning barchasi shaxs kamolotiga va yetukligiga qaratilgan. Ta'lim – bu shaxsning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish jarayoni bo'lib, o'qitish va

o'qish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon insonning intellektual va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi. Ta'lim maktablar, universitetlar va boshqa o'quv muassasalarida beriladi, shuningdek, rasmiy bo'lmagan shakllarda ham davom etishi mumkin, masalan, mustaqil o'qish yoki turli kurslar orqali. Ta'lim hayot davomida davom etadigan uzluksiz jarayon hisoblanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlar ta'limga katta e'tibor qaratishlari zarur, chunki u iqtisodiy o'sish va ijtimoiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ta'lim orqali malakali kadrlar yetishtiriladi, innovatsiyalar rivojlanadi va odamlarning hayot darajasi yaxshilanadi. Shu sababli, bu mamlakatlarda ta'lim tizimini rivojlantirish, sifatli ta'lim imkoniyatlarini oshirish va barcha qatlamlarga teng ta'lim olish imkonini yaratish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlar ta'limga yo'naltirilgan davlat byudjeti ulushini oshirish orqali maktab va universitetlarni modernizatsiya qilish, o'qituvchilar malakasini oshirish va ta'lim infratuzilmasini rivojlantirishga intilishmoqda. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar va donor davlatlar yordamida ta'lim dasturlari va loyihalari amalga oshirilmoqda. Biroq, qashshoqlik, notenglik va infratuzilma yetishmovchiligi kabi muammolar bu jarayonda to'siq bo'lishi mumkin. Shu sababli, ta'limni takomillashtirishda tizimli yondashuv va uzoq muddatli strategiyalar zarurdir.

Zamonaviy ta'lim — bu bilim va ko'nikmalarni o'qitish va o'rganish jarayonidagi zamonaviy usullar, texnologiyalar va yondashuvlarni qo'llashni anglatadi. Bu ta'lim modelida quyidagi tamoyillar muhim ahamiyatga ega:

1. Raqamli texnologiyalardan foydalanish: dars jarayonida kompyuterlar, planshetlar, internet resurslari, sun'iy intellekt, virtual haqiqat kabi vositalardan foydalanish.

2. Moslashuvchan ta'lim: shaxs individual qobiliyati va qiziqishlariga mos ta'lim olish imkoniyatiga ega. Masalan, masofaviy ta'lim, onlayn kurslar va interaktiv platformalar bu yondashuvning asosiy qismidir.

3. Kreativ fikrlashni rivojlantirish: an'anaviy yod olish va ko'nikmalarni takrorlashdan ko'ra, zamonaviy ta'lim tizimi ijodiy va analitik fikrlashni rag'batlantiradi.

4. Kollaborativ o'rganish: jamoaviy loyihalar, onlayn guruh ishlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali birgalikda bilim olish jarayoniga e'tibor beriladi.

5. Hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish: zamonaviy ta'lim nafaqat nazariy bilimlar, balki kommunikatsiya, muammolarni hal qilish, liderlik kabi ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Bu tamoyillar zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydigan ta'lim tizimini yaratishga qaratilgan. Turli davlatlarda ta'lim turlicha. Masalan, Amerika ta'lim tizimi ko'p darajali va ko'p qirrali bo'lib, quyidagi asosiy bosqichlarga bo'linadi:

1. Maktabgacha ta'lim (Pre-school/Kindergarten): Odatda bolalar 3-5 yoshda ushbu bosqichni boshlaydilar. Bu bosqichda bolalar ijtimoiy ko'nikmalar va asosiy bilimlar oladi.

2. Boshlang'ich maktab (Elementary School): Bu bosqich odatda 1-5 sinflarni o'z ichiga oladi va o'quvchilar taxminan 6-11 yoshgacha bo'ladi. Boshlang'ich ta'limda matematika, o'qish, yozish, tabiiy fanlar va ijtimoiy fanlar asosiy yo'nalishlar hisoblanadi.

3. O'rta maktab (Middle School/Junior High School): 6-8 sinflarni o'z ichiga oladi va o'quvchilar taxminan 11-14 yosh bo'lishadi. Bu bosqichda o'quvchilar fanlar bo'yicha yanada chuqurroq bilim olishni boshlaydilar.

4. Yuqori maktab (High School): 9-12 sinflarni qamrab oladi va o'quvchilar taxminan 14-18 yoshda bo'ladi. Bu bosqichda o'quvchilarni o'qishga tayyorlash, kasbiy ko'nikmalar berish va kollej yoki ish bozoriga kirish uchun zarur tayyorgarlik ko'rishadi. O'quvchilar ushbu bosqichda ko'plab tanlovli fanlarni ham o'rganish imkoniyatiga ega.

5. Oliy ta'lim (Higher Education): O'rta maktabni tugatgandan so'ng, o'quvchilar kollej yoki universitetda o'qish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Oliy ta'limda bakalavriat (Bachelor's degree) dasturlari, magistratura (Master's degree) va doktorantura (PhD) mavjud. Amerika oliy ta'lim tizimi juda xilma-xil bo'lib, talabalar turli sohalarda tahsil olishlari mumkin. Qo'shimcha ravishda, Amerika ta'lim tizimida xususiy maktablar, davlat maktablari va charter maktablari mavjud. Davlat maktablari aksariyat o'quvchilar uchun bepul bo'lsa, xususiy maktablar odatda to'lovli hisoblanadi. Amerika ta'lim tizimi jahonning eng katta va rivojlangan tizimlaridan biri hisoblanadi va ko'plab xalqaro talabalarni ham qabul qiladi. Amerikada zamonaviy ta'lim tizimi ko'p qirrali va har xil talab va ehtiyojlarni qondirishga mo'ljallangan. Ushbu tizimning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Ochiqlik va xilma-xillik: AQShda ta'lim tizimi ko'plab maktab turlarini o'z ichiga oladi: davlat maktablari, xususiy maktablar, charter maktablari va online maktablar. Bu xilma-xillik o'quvchilarga va ularning oilalariga ta'lim turini tanlash imkonini beradi.

- Texnologiyalarga asoslangan o'qitish: So'nggi yillarda zamonaviy texnologiyalar ta'limda katta o'rin egalladi. O'quvchilar va o'qituvchilar darslarni samarali va interaktiv qilish uchun kompyuterlar, tabletlar, va turli onlayn platformalardan foydalanishadi. Masofaviy ta'lim imkoniyatlari ham kengayib bormoqda.

- Moslashuvchan o'quv dasturlari: Ta'lim tizimi moslashuvchan o'quv dasturlari bilan tanilgan. O'quvchilar o'zlarining qiziqishlariga, ehtiyojlariga va maqsadlariga mos ravishda o'quv fanlarini tanlashlari mumkin. Universitetlarda esa talabalar o'z

sohalarida chuqurroq ilmiy izlanishlar olib borish uchun maxsus kurslarni tanlash imkoniyatiga ega.

- Individual yondashuv: O'qituvchilar o'quvchilarning individual qobiliyatlari, o'rganish usullari va ehtiyojlariga ko'ra darslarni moslashadi. Iqtidorli o'quvchilar uchun maxsus dasturlar mavjud bo'lib, o'quvchilarni chuqur ilmiy izlanishlarga yo'naltiradi.

- Baholash va test tizimlari: O'quvchilarni baholashda test tizimlari, loyihalar va kundalik baholar qo'llaniladi. AQShda SAT, ACT kabi milliy imtihonlar universitetlarga kirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu testlar o'quvchilarning ko'nikmalarini baholashga yordam beradi.

- Inkusiv ta'lim: Maxsus ehtiyojlarga ega o'quvchilar uchun qo'llab-quvvatlash xizmatlari va inkusiv dasturlar mavjud. Bu har bir o'quvchining individual rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan. Shu tarzda, Amerikada zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilarga keng imkoniyatlar, tanlovlar va qo'llab-quvvatlovchi vositalar taqdim etadi.

Tarbiya arabcha so'z bo'lib, "tarbiya berish", "o'stirish" yoki "rivojlantirish" ma'nolarini anglatadi. Tarbiya insonning bilim va ma'naviyatini rivojlantirish jarayonidir. Bu nafaqat bilim berish, balki axloqiy qadriyatlar, madaniyat, va insoniy fazilatlarni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Tarbiya ko'pincha oila, maktab va jamiyat tomonidan amalga oshiriladi. Tarbiya — bu insonni ijtimoiy, axloqiy, ruhiy va madaniy jihatdan shakllantirish jarayoni. Tarbiya, shuningdek, bilim va ko'nikmalarni o'rgatish, shaxsiy fazilatlarni rivojlantirish, ijtimoiy qadriyatlarni tushunish va hurmat qilishni o'z ichiga oladi. Tarbiya jarayoni oilada, maktabda, jamiyatda va boshqa ijtimoiy muhitlarda amalga oshiriladi. Bu jarayon insonning to'g'ri fikrlashi, his-tuyg'ulari va axloqiy qarorlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ma'naviy tarbiya — bu inson ruhiy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan o'sishi va rivojlanishi uchun zarur bo'lgan tarbiya jarayoni. Bu jarayon insonning qadriyatlari, e'tiqodlari, maqsadlari va turmush tarzi shakllanishiga yordam beradi. Ma'naviy tarbiyaning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- Insoniylik va boshqalar bilan munosabatlar: do'stlik, mehr-muruvvat, hurmat va rahm-shafqatni rivojlantirish.

- O'z-o'zini anglash: insonning o'z qobiliyatlarini, iqtidorlarini va imkoniyatlarini anglash va rivojlantirishga yordam berish.

- Diniy va madaniy qadriyatlar: o'zining madaniyati va diniy e'tiqodlarini o'rganish, ularga hurmat bilan yondashish.

Axloqiy tarbiya, yoki axloqiy tarbiya, insonning axloqiy qadriyatlarini, etik normalarini va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishga qaratilgan jarayon. Bu tarbiya turli darajalarda — oila, maktab, jamiyat va boshqa muassasalarda amalga oshiriladi. Axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadlari:

1. Qadriyatlarni shakllantirish: odamlar uchun to'g'ri va noto'g'ri, yaxshi va yomon tushunchalarini aniqlashga yordam berish.

2. Ijtimoiy mas'uliyat: o'zaro hurmat, adolat, yordam berish kabi ijtimoiy qadriyatlarni rivojlantirish.

3. Shaxsiy rivojlanish: o'zini anglash va o'z-o'zini tarbiyalash, shaxsiy ahloqiy me'yorlarni belgilash.

4. Yosh avlodni tarbiyalash: yoshlarni axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularni jamoat hayotiga faollik bilan jalb qilish.

Axloqiy tarbiya har bir shaxsning hayotida muhim rol o'ynaydi, chunki u insonning jamiyatga qo'shgan hissasini va shaxsiy muvaffaqiyatini belgilaydi. Ma'naviy axloqiy tarbiyani Koreya davlati misolida ko'rishimiz mumkin. Koreyada ma'naviy va axloqiy tarbiya, asosan, uchta asosiy omilga tayangan holda amalga oshiriladi:

Konfutsiylik ta'siri: Koreyada an'anaviy axloqiy tarbiya Konfutsiy ta'limotiga asoslangan. Bu ta'limot oilaning, jamiyatning va insoniy munosabatlarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ota-onalar va kattalar hurmat qilinadi, yoshlar esa ularga e'tibor berishi va ularning tajribasidan foydalanishi kerak. Oila va jamiyat roli: oila Koreya madaniyatida muhim o'rin tutadi. Oila a'zolari o'rtasida axloqiy qadriyatlar, mas'uliyat va o'zaro hurmat asosida tarbiyalanadi. Oila tarbiyasi orqali bolalarda o'z-o'zini boshqarish, yordamlashish va boshqalar kabi axloqiy fazilatlar shakllanadi. Ta'lim tizimi: Koreya ta'lim tizimida ham axloqiy tarbiya alohida ahamiyatga ega. Maktablarda axloqiy fanlar, ijtimoiy mas'uliyat, jamiyatga xizmat qilish va ekologik masalalar haqida darslar beriladi. Talabalarga shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni tushuntirish, o'zaro hurmat va adolat prinsiplarini o'rgatish muhimdir. Shu tariqa, Koreyada ma'naviy va axloqiy tarbiya jamiyat va oila orqali amalga oshiriladi, bu esa yosh avlodni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, Zamonaviy ta'lim va ma'naviy axloqiy tarbiya o'rtasida mustahkam bog'liqlik mavjud. Ta'lim jarayonida nafaqat bilim, balki axloqiy qadriyatlar, ma'naviy fazilatlar va shaxsiy rivojlanish ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ta'lim va ma'naviy axloqiy tarbiya bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir. Ta'lim nafaqat bilim berish, balki shaxsni axloqiy jihatdan rivojlantirish, jamiyatda ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun zamin yaratishi lozim. Buning natijasida, kelajak avlodlar mas'uliyatli, ma'naviy jihatdan yetuk va zamon talablariga javob beradigan shaxslar bo'lib yetishadilar. Har bir davlat qadriyatlari, an'analari va dinidan kelib chiqqan holda shaxsga zamonaviy yondashuv asosida ta'lim va tarbiya bersa, mamlakat aholisining rivojlanishini ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. F.K.Qodirova "Maktabgacha pedagogika" 2018-yil
2. R.Musurmonov "Zamonaviy ta'lim tizimidagi dolzarb masalalar" 2023-yil

3. A.Ismoilov “ Globallashuv jarayonida yoshlarning ma’naviyatini oshirishning dolzarb masalalari” 2024-yil
4. Barno, E. (2023). O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TALIM MUASSASALARINING ZAMONAVIY TIZIMI. Research Focus International Scientific Journal, 2(3), 103-105.
5. ilmiyanjumanlar.uz
6. farspublisher.org